

ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНИХ МОДЕЛЕЙ РОЗВИТКУ КРАЇН СХІДНОЇ АЗІЇ

Ю. І. ПРИСЯЖНЮК, доктор економічних наук, професор;
А. П. ТРОФИМЧУК, кандидат економічних наук
(Львівський національний університет імені Івана Франка)

Анотація. *Мета статті* полягає в розгляді впливу екологічної складової на розвиток економічних моделей країн Східної Азії з огляду на те, що екологічне прогнозування стало необхідною умовою оптимізації процесу взаємодії між країнами, а еколого-економічна оцінка науково-технічного прогресу – важливою умовою ефективного функціонування економічних моделей провідних країн світу. **Методика дослідження.** У статті використано методи, які найбільше придатні для виявлення впливу екологічної складової на ефективність економічних моделей: аналізу, синтезу, моделювання, порівняння та прогнозування та ін. **Результати.** Екологічна ситуація у світі складалась стихійно, у ході людської діяльності, спрямованої, перш за все, на задоволення власних потреб. Науково-технічна революція змінила стосунки людини із природою, створивши нові умови існування та функціонування, помітно вплинувши на спосіб життя і праці. Різке збільшення масштабів такого впливу загострило проблему передбачення наслідків для навколишнього середовища, особливо це питання стало актуальним для країн Східної Азії, зокрема Китаю, Японії та Республіки Кореї, з огляду на швидкі темпи економічного росту. Питання взаємовідносин суспільства та природи й використання природних ресурсів стали дедалі актуальнішими, адже з розвитком виробництва застосовуються нові природні ресурси, зростає вартість сировини, збільшується кількість відходів, які викидаються в навколишнє середовище, що вказує на важливість екологічного фактору в побудові ефективної економічної моделі. **Практична значущість результатів дослідження.** У статті через призму причин ефективного розвитку економік країн Східної Азії, зокрема Китаю, Японії та Південної Кореї, зроблено висновок про важливість екологічного фактору. Результати можуть бути використані в навчальному процесі, під час підготовки навчальних курсів світової економіки та міжнародних економічних відносин.

Ключові слова: економічна модель, світова економіка, міжнародні екологічні ініціативи, глобалізація, країни Східної Азії.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Актуалізація проблеми взаємодії природи та суспільства бере свій початок зі зростання потреб у природних ресурсах, їх обмежених запасах та зумовлюється погіршенням якості навколишнього середовища, загрозою екологічної кризи. У зв'язку з цим усе більшої актуальності набуває реалізація основного завдання концепції сталого розвитку, запропонованої ще в 1992 р. в «Порядку денному на XXI століття», прийнятому ООН на Міжнародній конференції з довкілля і розвитку в Ріо-де-Жанейро, зокрема щодо розробки обґрунтованої довгострокової стратегії дій із боку всіх учасників регіональної й міжнародної діяльності з ура-

хуванням усієї складності взаємодій економічних, екологічних та соціальних факторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню аналізу фактору екологічного впливу на економічну ефективність присвячено багато публікацій як українських, так і зарубіжних учених. Існують цілі наукові школи, присвячені даному питанню, зокрема у Львівському національному університеті імені Івана Франка.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основне завдання статті – через призму причин ефективного розвитку економік країн Східної Азії, зокрема Китаю, Японії та Південної Кореї, розглянути вплив і значущість екологічного фактору.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих на-

укових результатів. Концепція сталого розвитку є одним із важливих елементів розробки ефективної економічної моделі розвитку, вибір і реалізація якої закладає основу відкритого, ефективного та конкурентоспроможного розвитку держави загалом.

Зростання відкритості економіки, одним із критеріїв якого є ширше входження до системи світового господарства та міжнародних економічних відносин, сприяє розвитку ринкових інститутів, банківсько-кредитної сфери, стимулюванню інноваційної та науково-дослідницької діяльності, інформаційному обмінові з іншими учасниками процесу, формуванню економічної свободи.

Ефективного економічного розвитку досягають країни, спроможні з наростанням масштабів акумулювати й використовувати внутрішні та міжнародні інвестиційні ресурси зі збалансованим співвідношенням іноземного й зарубіжного інвестування. Національна економіка, односторонньо інвестиційно зорієнтована на зарубіжні джерела, у стратегічному контексті втрачає конкурентоспроможність та умови безпечного розвитку [5, с. 2]. Важливим питанням для багатьох країн залишається питання формування моделі економічного розвитку, яка б, з одного боку, відповідала вимогам часу та викликам глобалізації, а з іншого – давала можливість розкрити конкурентні переваги кожної країни, зокрема у просторовому вимірі.

До країн, моделі економічного розвитку яких показали найбільшу ефективність, зараховують країни Східної Азії, розташовані вздовж узбережжя Тихого океану. За географічним критерієм до регіону Східної Азії належать Корейська Народна Демократична Республіка (КНДР), Японія, Монголія та Республіка Корея, Китайська Народна Республіка, включно з особливими адміністративними районами Гонконг, Макао й Тайвань.

У межах регіону взаємодіють близько двадцяти країн із різними економічними, політичними, культурними та соціальними особливостями. Регіон є одним із трьох найбільших центрів економічного розвитку, технологічного прогресу та економічної інтеграції, що конкурує лише з Європейським Союзом та NAFTA (The North Free Trade Agreement), яка у перспективі може стати Панамериканською зоною вільної торгівлі (Free Trade Area of the Americas) за участю тридцяти чотирьох країн.

Економіки країн Східної Азії викликають інтерес у світовій спільноті із двох причин: через безпрецедентно високі темпи зростання та нетрадиційний шлях розвитку. Підґрунтям економічного зростання більшості країн регіону стали процеси лібералізації зовнішньої торгівлі та стимулювання зростання експорту. У цьому зростанні чітко окреслилися три критично важливі форми втручання, до яких вдалися уряди з метою прискорення економічного розвитку та трансформації. У Японії, Північній Кореї, Китаї та на Тайвані вони уможливили швидкий перехід від бідності до багатства темпами, яких досі не знав світ, саме ці країни надають регіону найбільшій поступальній динаміки у світі. Саме в цих найбільш розвинених країнах Азії збереглася історична спадщина, національна культура та традиції, усвідомлення власної національної самобутності та притаманного їм духу колективізму [3, с. 72].

Після здобуття такими країнами Східної Азії, як Китай Японія та Республіка Корея, статусу економічної сили, поживався інтерес до пошуку пояснень унікальності східноазійського економічного експерименту.

Зростання китайської економіки, що триває вже майже чотири десятиліття, зумовлене як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Визначальну роль у цьому відіграла політика реформ і відкритості, започаткована в 1978 р., а вступ до СОТ у 2001 р. дав змогу стимулювати подальшу лібералізацію зовнішньої торгівлі. 60-річний економічний розвиток Китаю можна розділити на два часові періоди: перший – 1949–1978 рр. і другий – від 1978 р. і донині. Хоча нарощення економічної потужності Китаю і зростання його ролі у світовій економіці відбувається постійно, однак за обсягом ВВП на душу населення країна посідає лише 104-те місце із 230 країн і регіонів світу, учетверо поступаючись за цим показником, наприклад, одному з найближчих сусідів – Японії, і в 6,7 разів – США. Така ж тенденція зберігається і за обсягами виробництва основної промислової та сільськогосподарської продукції на душу населення. За багатьма валовими показниками Китай вийшов на перші місця, однак за обсягом виробництва продукції на душу населення країна все ще відстає від розвинених країн світу. За прогнозами Світового економічного форуму, до 2020 р. внутрішнє споживання в Китаї зросте до 6,5 трлн дол. США, навіть якщо

темпи зростання реального ВВП знизяться до 5,5 %, що значно нижче офіційного цільового показника.

Китай перебуває на унікальному історичному етапі. Після десятиліть високошвидкісного зростання уряд почав фокусуватися на якісному зростанні. Тому актуальним для Китаю є питання переходу від етапу розвитку на основі ефективності («efficiency-driven» stage of economic development) до інноваційної моделі («innovation-driven» model), тобто моделі, де продуктивність генерується за допомогою інновацій і зростання внутрішнього попиту [6]. Такий перехід Китаю має вирішальне значення з огляду на розміри економіки країни та її вирішальну роль у регіоні. У середньостроковій перспективі можна прогнозувати подальше зміцнення міжнародної економічної та політичної конкурентоспроможності Китаю і пожвавлення його активності у глобальних і регіональних процесах. За оцінками китайських фахівців, країна має ресурс у 10-15 років на кардинальну модернізацію економіки та долучення до технологічного лідерства [1].

ВВП Японії протягом 1970–2015 рр. показувало швидкі темпи зростання – із 209 млрд дол. США у 1970 р. до 4 трлн 079 млн дол. США у 2015 р., не маючи практично власних корисних копалин, імпортуючи значну частину продовольства, енергоносіїв та сировини перекинула це високим рівнем кваліфікації працівників і їх культурою праці, активним і гнучким використанням капіталу й можливостей менеджменту, високим рівнем техніки, технологій та прикладних наукових досліджень, перетворившись на економічно могутню державу, що володіє промисловістю, оснащеною найновішими технологіями, має великі валютно-фінансові ресурси, займає міцні позиції в міжнародному поділі праці.

Сьогодні для характеристики економіки Японії використовують особливий термін «абеноміка», складений шляхом з'єднання прізвища прем'єр-міністра Японії Сіндзо Абе зі словом «економіка». Неологізм використовується для опису економічної політики, що проводиться урядом прем'єр-міністра Японії Сіндзо Абе, починаючи із 2012 року. Абеноміка належить до агресивного набору грошово-кредитних та фіскальних методів, у поєднанні зі структурними реформами орієнтована на те, щоб витягнути Японію з багаторічного дефля-

ційного спаду. Безпосередня мета абеноміки полягає в тому, щоб стимулювати внутрішній попит і зростання ВВП у разі підвищення рівня інфляції до 2 %. Структурна політика Сіндзо Абе спрямована на поліпшення перспектив країни за рахунок збільшення конкуренції, реформування ринків праці й розширення кола торговельних партнерів.

Третьою за розміром економікою Східної Азії, країною, яка вразила світ темпами економічного зростання, є Республіка Корея. За останні п'ятдесят років перетворилася з однієї з найбідніших аграрних країн світу у країну, що розвивається, з високим рівнем доходу. З урахуванням міжнародних стандартів Республіка Корея є прикладом безпрецедентної індустріалізації, здійсненої більше ніж за тридцять років. Республіка Корея досягла такого неймовірного промислового росту, незважаючи на відсутність запасів багатьох потрібних корисних копалин. Окупація Японією з 1910 по 1945 рік, поділ Корейського півострова викликало політичну нестабільність. Розпочата після цього корейська громадянська війна (1950–1953 рр.) призвела до того, що Республіка Корея опинилася заятою в «колі бідності, гіперінфляції і хронічного безробіття» [4, с. 63].

Виділяють такі основні причини високої продуктивності праці у нових індустріальних країнах, до яких належить і Республіка Корея [2, с. 112]: використання передових технологій; високий рівень автоматизації виробництва; наявність висококваліфікованих кадрів; використання сучасних методів управління виробництвом; здатність модернізованої економіки ефективно використовувати науково-технічні досягнення та вбирати в себе різноманітні інновації.

Висока інноваційна адаптивність у комплексі з високоосвіченою робочою силою, наділеною потрібними технічними навиками, формують переваги Республіки Корея в розвитку економіки та дозволяють конкурувати з лідерами серед країн Східної Азії, Японією та Китаєм.

Отже, на міжнародну економічну й політичну сцену як активні та впливові гравці вийшли країни, які зайняли своє місце на світових ринках і досягли вражаючих успіхів. Однак такі швидкі темпи економічного зростання не могли пройти безслідно для екології. Взаємо-

відносини суспільства та природи полягають у тому, що фактори економічного зростання – трудові ресурси, засоби виробництва та природні ресурси – у комплексі використовуються суспільством для розвитку виробництва. Зі збільшенням антропогенного впливу на природу загострюється інтерес до екологічної складової економічних систем, приділяється більше уваги проблемам оптимізації еколого-економічних взаємодій.

Запровадження екологічної політики у країнах Східної Азії наприкінці 80-х рр. ХХ ст. співпало з періодом їх економічного зростання. Основні проекти з охорони навколишнього природного середовища стосувалися утилізації промислових відходів, контролю за забрудненням атмосфери, охорони водних ресурсів, модернізації каналізаційної системи. Поетапно вирішувалися два завдання: подолання наслідків екологічної деградації та її запобігання.

Для Китаю проблема екологічної ситуації полягає в тому що, країна має за мету знайти спосіб оптимального поєднання розвитку нових технологій, раціонального використання природних ресурсів та зниження рівнів забруднення навколишнього середовища, тобто як високі темпи економічного зростання пов'язати з необхідними для відновлення порушеної екологічної рівноваги економічними, інтелектуальними та іншими ресурсами. Екологічна політика Китаю на сучасному етапі прийшла до висновку, що тільки заходами контролю над процесами забруднення навколишнього середовища неможливо вирішити проблему. У Китаї констатують, що ліквідувати затяжну економічну кризу у країні вийде не раніше ніж у 2035 р. Разом із тим у 2018 р. було прийнято ряд конкретних заходів для її зменшення.

Так, із 1 січня 2018 року Китай увів податок на забруднення навколишнього середовища. Він замінить малоефективні штрафи за забруднення навколишнього середовища, що діяли з 1979 року. На загальнонаціональному рівні встановлена мінімальна ставка податку, а владі на місцях передано право підвищувати розмір удесятеро залежно від екологічної ситуації. Оподатковуватимуться чотири види забруднення: шумове, повітря, води, а також емісія твердих відходів. Не менш важливим також стало загальнодержавне впровадження системи компенсації за шкоду екології, яка передбачає, що фінансова відповідальність за

забруднення навколишнього середовища повністю лягає на плечі винуватця. Влада Китаю розуміє, що тільки наполегливість у національній політиці з питань охорони навколишнього середовища може дати результат.

Екологічна політика Японії за своєю суттю нагадує політику західноєвропейських країн. Серед ефективних рис слід назвати: ініціативи місцевих органів влади у сфері охорони навколишнього середовища, що активно підтримуються населенням; розробку й широке застосування нових, екологічно чистих технологій завдяки залученню приватного бізнесу; державну систему екологічного регулювання, сформовану під впливом громадського екологічного руху.

Сьогодні екологічна політика Японії поєднує адміністративні та економічні методи регулювання. До адміністративних можна зарахувати: введення стандартів якості продукції і навколишнього середовища; екологічну експертизу; угоди між місцевими органами влади та підприємствами про контроль за забрудненням; систему арбітражу екологічних конфліктів тощо. Слід також зазначити, що в Японії одні з найсуворіших у світі нормативів із забруднення атмосфери, що вдвічі-втричі перевершують аналогічні параметри в інших країнах.

Республіка Корея є одним із лідерів у питанні охорони навколишнього середовища. Країна дбає не тільки про власну екологію, а й допомагає сусідам по регіону. Із 2008 року Республіка Корея приступила до стратегії «Зеленого росту», спрямованої на збереження навколишнього середовища. Ця стратегія являє собою так звану «парадигму трьох Е», спрямовану на розвиток галузей, які зможуть одночасно вирішувати завдання екології, енергетики й економічного зростання. Стратегію «Зеленого росту» в Республіці Кореї, зазвичай, протиставляють «коричневому росту» – екстенсивному зростанню промисловості на шкоду екології, який відзначався протягом 60 років із часів закінчення Другої світової війни.

Для забезпечення стратегії «Зеленого росту» щорічно виділяється сума, рівна 2 % витрат державного бюджету, що вдвічі більше, ніж рекомендує витратити для збереження навколишнього середовища ООН. До 2020 року Республіка Корея планує скоротити обсяг викидів парникових газів на 30 %.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Питання взаємовідносин суспільства та природи й використання природних ресурсів стають дедалі актуальнішими, адже з розвитком виробництва застосовуються нові природні ресурси, зростає вартість сировини, збільшується кількість відходів, що викидаються в навколишнє середовище. Однак, було б неправильно вирішувати проблеми збереження ресурсів і середовища шляхом припинення росту або навіть скорочення обсягів виробництва. Такі припущення суперечать закономірностям економічного розвитку та є нездійсненні. Тому країни з найбільшим розвитком економіки, зокрема країни Східної Азії, повинні все більше уваги приділяти питанням екологічних складових в економічних моделях розвитку. Подальші дослідження в цьому напрямі дуже важливі й для України, перш за все, з огляду на можливість переймання досвіду, адже незаперечним є той факт, що саме країни Східної Азії – двигуни прогресу в багатьох сферах, зокрема в питаннях екологічної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Клименко В. І. Щодо окремих питань розвитку економічного співробітництва України та Китаю в сучасних умовах. Аналітична записка [Електронний ресурс] / В. І. Клименко // Національний інститут стратегічних досліджень. – Київ. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1359/> (дата звернення: 17.02.2019). – Назва з екрана.
- Макогон Ю. В. Роль великого шовкового путі в розвитку цивілізації. Возрождение большого пути через трансформацию Евразийских коммуникаций: региональный аспект : монографія / Ю. В. Макогон. – Донецьк : НАН України, 2009. – 297 с.
- Сирота М. Д. Україна в геополітичному просторі третього тисячоліття / М. Д. Сирота. – Київ : Університетське видавництво пульсари, 2007. – 216 с.
- Чун Ен Ан. Открытая торговая политика и промышленное развитие Южной Кореи / Чун Ен Ан // Торговая политика и значение вступления в ВТО для развития России и стран СНГ: руководство за ред. Девида Г. Тарра. – Москва : Издательство «Весь Мир», 2006 – С. 63–79.
- Цинь Тинтин. Экологическая политика Китайской Народной Республики на современном этапе / Тинтин Цинь // Теории и проблемы политических исследований. – 2017. – Том 6. № 2А. – С. 283–298.
- Thierry Geiger. Why Asia's economic rise will be uneven [Електронний ресурс] / Geiger Thierry. – 2016. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/agenda/2015/10/why-asias-economic-rise-will-be-uneven/> (дата звернення: 17.02.2019). – Назва з екрана.

REFERENCES

- Klymenko, V. I. (2016). *Shchodo okremykh pytanrozvytkuekonomichnohospirovitnytstva Ukrainy ta Kytaiu v suchasnykh umovakh. Analitychna zapyska [On certain issues of economic cooperation between Ukraine and China in modern conditions. Analytical note]. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen – National Institute for Strategic Studies*. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/1359/> (accessed 17 February 2019) [in Ukrainian].
- Makohon, Y. V. (2009). *Rol velykoho shelkovoho puty v razvytyi tsyvylyzatsyy. Vozrozhdenye bolshoho puty cherez transformatsiyu Evraziyskyykh kommunykatsyy: rehyonalnyy aspekt [The role of the Great Silk Road in the development of civilization. The revival of a big way through the transformation of Eurasian communications: a regional aspect: monograph]* Donetsk, Ukraine: The National Academy of Science of Ukraine [in Russian].
- Syrota, M. D. (2007). *Ukraina v heopolitichnomu prostori tretoho tysiacholittia [Ukraine in the geopolitical space of third millennium]* Kyiv, Ukraine: Universytetske vydavnytstvo pulsary [in Ukrainian].
- Chun Yen An. *Otkrytaya torgovaya politika*

i promyshlennoye razvitiye Yuzhnoy Korei [South Korea's open trade policy and industrial development] Moscow, Russia : Izdatelstvo «Ves Mir» [in Russian].

5. Tsin Tintin. (2017). *Ekologicheskaya politika Kitayskoy Narodnoy Respubliki na sovremennom etape [Environmental policy of the*

People's Republic of China at the present stage] Moscow, Russia: Teorii i problemy politicheskikh issledovaniy [in Russian].

6. Thierry Geiger. *Why Asia's economic rise will be uneven*. Retrieved from: <https://www.weforum.org/agenda/2015/10/why-asias-economic-rise-will-be-uneven/>.

Ю. І. Присяжнюк, доктор економічних наук, професор; **А. П. Трофимчук**, кандидат економічних наук (Львівський національний університет імені Івана Франка). **Екологічна складова економічних моделей розвитку країн Східної Азії.**

Анотація. *Цель статьи заключается в рассмотрении влияния экологической составляющей на развитие экономических моделей стран Восточной Азии ввиду того, что экологическое прогнозирование стало необходимым условием оптимизации процесса взаимодействия между странами, а эколого-экономическая оценка научно-технического прогресса – важным условием эффективного функционирования экономических моделей ведущих стран мира. Методика исследования.* В статье использованы методы, наиболее пригодны для выявления влияния экологической составляющей на эффективность экономических моделей: анализа, синтеза, моделирования, сравнения и прогнозирования и др. **Результаты.** Экологическая ситуация в мире складывалась стихийно, в ходе человеческой деятельности, направленной, прежде всего, на удовлетворение собственных потребностей. Научно-техническая революция изменила отношения человека с природой, создав новые условия существования и функционирования, заметно повлияв на образ жизни и труда. Резкое увеличение масштабов такого влияния обострило проблему предсказания последствий для окружающей среды, особенно этот вопрос стал актуальным для стран Восточной Азии, в частности Китая, Японии и Республики Корея, учитывая быстрые темпы экономического роста. Вопросы взаимоотношений общества и природы и использования природных ресурсов стали все более актуальными, ведь с развитием производства применяются новые природные ресурсы, растет стоимость сырья, увеличивается количество отходов, выбрасываемых в окружающую среду, что указывает на важность экологического фактора в построении эффективной экономической модели. **Практическая значимость результатов исследования.** В статье через призму рассмотрения причин эффективности развития экономик стран Восточной Азии, в частности Китая, Японии и Южной Кореи, сделан вывод о важности экологического фактора. Результаты могут быть использованы в учебном процессе, при подготовке учебных курсов мировой экономики и международных экономических отношений.

Ключевые слова: экономическая модель, мировая экономика, международные экологические инициативы, глобализация, страны Восточной Азии.

Y. Prysiazhniuk, Dc. Econ. Sci., Professor; **A. Trofymchuk**, Cand. Econ. Sci. (Ivan Franko National University of Lviv). **Ecological component of economic models of eastasia countries development.**

Annotation. *The purpose of the paper is consideration of impact of an environmental component on the development of economic models of East Asian countries, given that environmental forecasting has become a prerequisite for optimizing the process of interaction between countries, and ecological and economic assessment of scientific and technological progress is an important condition for effective functioning of economic models of world leading countries. Methodology of research.* The article uses methods that are most suitable for identifying impact of an environmental component on economic models efficiency, namely, such methods as analysis, synthesis, modeling, comparison and forecasting. **Findings.** Ecological situation in the world was spontaneously, in the course of human activity, first of all aimed at satisfying their own needs. Scientific and technological revolution has changed the relationship of man with nature, creating new conditions of existence and functioning, significantly affecting the way of life and work. Sharp increase in such impact has exacerbated the

*problem of predicting environmental impacts, especially this issue has become relevant for East Asian countries, in particular, China, Japan and Republic of Korea, given the rapid pace of economic growth. Questions of relationship between society and nature and usage of natural resources have become more and more relevant, in fact, that the development of production, new natural resources are used, cost of raw materials increases, and amount of waste released into environment increases, indicating importance of environmental factor in building an effective economic model. **Practical value.** The practical significance of research results. In the article, in the light of causes of effective East Asia countries economic development, in particular, China, Japan and the Republic of Korea, it is made a conclusion on the importance of environmental factor. Results can be used in educational process, in preparation of training courses of world economy and international economic relations.*

Keywords: *economic model, world economy, international environmental initiatives, globalization, countries of East Asia.*